

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ЖУРНАЛІСТИКИ

Бикова О. М.,

доцент кафедри журналістики та нових медіа
Київського університету імені Бориса
Грінченка (Київ, Україна),
кандидат наук із соціальних комунікацій
Ел. пошта: o.bykova@kubg.edu.ua

Olha Bykova,

Candidate of Sciences in Social Communications,
Associate Professor of the Department
of Journalism and New Media
of Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)
Email: o.bykova@kubg.edu.ua
ORCID iD 0000-0001-7533-9277

УДК 070:82-92

DOI: 10.28925/2524-2644.2019.2.1

СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ ОБРАЗУ БІЛОРУСІ В ЛІТЕРАТУРНИХ РЕПОРТАЖАХ НА МАНДРІВНУ ТЕМАТИКУ 1920–30-х РОКІВ

SPECIFIC FEATURES OF CREATING BELARUS IMAGE IN LITERARY REPORTS ON WANDERING IN 1920–30s

У статті йдеться про надзвичайне поширення літературного репортажу на мандрівну тематику, що увійшов в українську радянську журналістику в період національно-культурного відродження — так званої «коре́нізації» Зокрема, ґрунтовно аналізуються репортажі Михайла Биковця «По червоній Білорусі» та Аркадія Любченка «Синьоока сестра України», написані після того, як делегації українських письменників і журналістів відвідали наприкінці 1920-х років радянську Білорусію. Об'єктом характеристики у статті стали враження авторів від реформ радянської влади в економічному, політичному, соціальному, культурному житті республіки. Зазначається, що значну увагу в репортажах зосереджено на українсько-білоруських культурних зв'язках, встановленні безпосередніх контактів між письменниками, найвищим результатом чого став вихід альманаху «Нова Білорусь».

Основний акцент у дослідженні робиться на тому, що характерна ознака репортажів «По червоній Білорусі» М. Биковця та «Синьоока сестра України» А. Любченка — тяжіння до фрагментарності. Так, текст «По червоній Білорусі» поділяється на п'ятнадцять частин, однак зберігає свою цілісність завдяки викладу інформативності від першої особи. Зазначається, що хронологічний тип композиції, яку вибрав журналіст, дає змогу не тільки описувати події, а й ділитися власними враженнями та думками від побаченого. Подорожні спостереження репортера часто складаються з фіксування усяких дрібниць, які відтворюють неповторний білоруський колорит.

Наголошується на тому, що мова репортажів «По червоній Білорусі» М. Биковця та «Синьоока сестра України» А. Любченка надзвичайно проста, неформалізована. Складається враження, що автори просто говорять зі своїми читачами і доносять до них необхідну інформацію.

Журналісти намагаються зробити свої репортажі якомога цікавішими. Саме тому вводять у тексти деталі, які, з одного боку, роблять виклад цікавішим, а з іншого, відволікають читачів від монотонного та хронічного опису самої мандрівки.

Літературні репортажі на мандрівну тематику А. Любченка та М. Биковця, незважаючи на те, що минуло дев'яносто років від часу їх написання, читаються з інтересом та є актуальними й сьогодні. Адже вони цікаві, пізнавальні, захопливі, приваблюють сучасних читачів свіжістю відчуттів, інтригуючим викладом пережитого й побаченого, висвітлюють картину життя радянської Білорусі 1920–1930-х років.

Ключові слова: літературний репортаж, мандри, преса.

The article deals with the extraordinary dissemination of literary reports on wandering which became a part of Ukrainian Soviet journalism during the period of national and cultural revival, named “korenizatsiya” (nativization). The reports of Mykhaylo Bykovets “Across Red Belarus” and Arkadiy Lyubchenko “The Blue-Eyed Sister of Ukraine” are thoroughly analysed. They were written after the delegations of Ukrainian writers and journalists visited Soviet Belarus in the late 1920s. The object of the article is the authors’ impressions of the reforms of Soviet government in the economic, political, social and cultural life of the republic. It is noted that considerable attention in reports is focused on Ukrainian-Belarusian cul-

tural relations, establishing direct contacts between writers, the highest result of which was the publication of the almanac "New Belarus", containing translations of the works by 30 Belarusian writers. S. Pylypenko, P. Tychyna, V. Sosiura, I. Kulik, T. Masenko, A. Paniv and others were among them.

The focus of this study is on the fact that a characteristic feature of the reports "Across Red Belarus" by Mykhaylo Bykovets and "Blue-Eyed Sister of Ukraine" by Arkadiy Lyubchenko is the tendency to fragmentation. The text of the report "Across Red Belarus" is divided into fifteen parts, but retains its integrity by presenting information from the first person. It is noted that the chronological type of composition chosen by the journalist allows not only to describe the events, but also to share their own impressions and thoughts from what they saw. The reporter's travel reportage often captures something unusual that brings out a unique Belarusian flavour.

It is emphasised that the language of the reports "Across Red Belarus" by Mykhaylo Bykovets and "Blue-Eyed Sister of Ukraine" by Arkadiy Lyubchenko is extremely simple and unformal. It seems that journalists talk to their readers and bring some necessary information to them. The authors try to make their reports as interesting as possible. That is why they introduce into the texts details that make them more interesting and, on the other hand, distract readers from the monotonous description of the wandering itself.

The literary reports by Arkadiy Lyubchenko and Mykhaylo Bykovets on wandering, despite the term of ninety years since their writing, are read with interest and are relevant today, because they are interesting, informative, fascinating, attract contemporary readers with fresh sensations, intriguing presentation of something experienced and seen, and show a picture of the life of Soviet Belarus in the 1920 and 1930s.

Key words: literary reporting, journey, press.

Вступ. 1920–30-ті роки минулого століття були періодом неймовірного розвою, відкриттів і надій у вітчизняній культурно-мистецькій сфері. Недаремно цей період увійшов в історію під назвою «культурний Ренесанс», або «культурна революція». Історик О. Субтельний пояснює причини появи цілої плеяди нових талантів наслідками революції, яка «сповнила культурну діяльність відчуттям новизни, свідомістю звільнення від старого світу та його обмежень. Поставали складні невідступні питання про те, в якому напрямі слід розвиватися українській культурі, на які взірці їй належить орієнтуватися і якою бути взагалі. Натхнені відчуттям власної місії та зростаючою аудиторією, письменники, художники й учені з захопленням поринули у створення нового культурного всесвіту» [8, 457]. Найповніше свіжі настрої нової доби проявилися у журналістиці та літературі. Впровадження нової економічної політики у березні 1921 р. сприяло плюралізму думок, творчому пошукові молодого покоління письменників та журналістів.

У 20-ті роки ХХ ст., до запровадження сталінської диктатури, помітною також була активізація репортажних тенденцій в українській пресі та літературі. Певна заслуга у цьому Василя Блакитного [4, 173]. А десь від 1928 р. в українській журналістиці стає дуже популярним жанр літературного репортажу.

Мета дослідження — на засадах комплексного та деталізованого аналізу дослідити специфіку створення образу Білорусі в українських літературних репортажах на мандрівну тематику. Реалізація поставленої мети передбачає

розв'язання таких конкретних завдань: розглянути функціонально-виражальні характеристики художнього репортажу на мандрівну тематику, дослідити їх тематичне наповнення. Предмет дослідження — репортажі Аркадія Любченка «Синьоока сестра України» та Михайла Биковця «По червоній Білорусі».

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань роботи, процес дослідження вимагав комплексного застосування таких методів. Це, зокрема, загальнонаукові методи добору і систематизації матеріалу, які стали в пригоді при відборі з широкого загалу текстів потрібних нам зразків та визначенні основних завдань. Для наукового осмислення історіографії та джерельної бази дослідження застосовано порівняльний аналіз і бібліографічно-описовий метод. Для збирання первинних емпіричних даних використано метод спостереження.

Результати й обговорення. Літературний репортаж увійшов в українські газетно-журнальні видання в період національно-культурного відродження, що дістав назву «коренізація». Бурхливий розвиток культури, пов'язаний із процесом особливого зацікавлення невідомими або маловідомими куточками України, сприяв поширенню цього жанру, який чи не найкраще допомагав читачам мальовничо, в найбільш яскравих деталях і водночас максимально точно відтворити конкретну дійсність, динамічно змалювати тогочасне життя.

Пізнаючи себе через свою рідну країну, українські письменники та журналісти потребували також мандрівок у інші країни, адже «справжня

значимість України ставала зрозумілою через порівняння її з іншими державами, націями та культурами, через установаження багатовікових культурно-мистецьких зв'язків із зарубіжжям» [1, 238]. Так, одна за одною почали з'являтися збірки репортажів, у яких описувалися віддалені куточки України та інших радянських республік.

Журналісти допомагали налагоджувати культурні зв'язки між республіками, формували престиж радянської країни, пропагували переваги комуністичного способу життя.

У 1920-х роках установалися тісні білорусько-українські культурні відносини. Цьому сприяли мовна спорідненість українців та білорусів, суміжність державних кордонів, спільність пережитого в історичному минулому, однакові завдання розбудови нового суспільно-політичного ладу обох радянських республік.

«Закономірність міжнаціонального спілкування у культурній сфері полягає у тому, що обмін цінностями відбувається як взаємовплив. Зміцненню літературних зв'язків двох слов'янських народів сприяли особисті знайомства письменників, які стали новою формою культурних взаємовідносин між представниками української й білоруської творчої інтелігенції» [3, 53]. Спілкування творчої інтелігенції у культурній сфері сприяло обміну соціально-духовними цінностями і стало важливою складовою літературного Ренесансу.

У лютому 1928 р. до Харкова приїздили білоруські письменники Я. Купала, Я. Колас, П. Гартний, М. Чарота, М. Зарецький. У відповідь на такий візит для встановлення тіснішого культурного зв'язку між республіками Народний комісаріат освіти УСРР відрядив у травні того ж року українських письменників І. Кулика, А. Любченка, А. Панова, П. Панча, В. Поліщука, С. Пилипенка, В. Сосюру, П. Тичину, П. Усенка до Білорусі. Між письменниками України та Білорусі зав'язалися тісні контакти й уже 1929 р. за редакцією С. Пилипенка в Харкові вийшов друком альманах «Нова Білорусь», «куди були включені твори 30 білоруських письменників (перекладачі — П. Тичина, В. Сосюра, С. Пилипенко, І. Кулик, Т. Масенко, А. Панів та ін.). Окремими виданнями з'явилися твори класиків білоруської літератури та білоруських радянських письменників» [5, 44].

У складі української делегації був Аркадій Любченко — на той час уже доволі відомий письменник, автор прозової збірки «Буремна путь» (1926), низки оповідань та повісті «Вертеп», незмінний секретар ВАПЛІТЕ. Враження від мандрівки Білорусією лягли

в основу репортажу «Синьоока сестра України», який був надрукований у журналі «Червоний шлях» (1928, № 7).

Розпочинається репортаж А. Любченка з віршованих уривків білоруського поета Уладзімера Дубоука, у яких змальовується краса білоруської природи. Рядки з поезії Володимира Сосюри: «Білорусь ти моя, Білорусь, синьоока сестра України...», ставши заголовком репортажу, підкреслювали, що, на думку автора, Білорусь — одна з найближчих, найрідніших і найвідданіших братніх країн-сестер України.

Оповідь автора у репортажі ведеться в оптимістичному ключі — уже перші сторінки популяризують досягнення радянського суспільства, культивують думку про успішний процес меліорації: «В супроводі інженерів і техніків ідемо оглядати лани осушених вже боліт і ділянки того баговіння, що зараз осушується. Ген-ген, скільки око гляне, покопано водозбірні лани, ген-ген, як перші вартові майбутніх скарбів, упевнено вгрузли в драгву дощаті, стрункі водоміри, покриті зверху дощатими кашкетиками» (Червоний шлях. 1928. № 7). У матеріалі жодного слова про якісь негативні моменти у процесі трудових звершень. Червоною ниткою крізь увесь репортаж проходить ідея високих досягнень радянської індустріалізації та колективізації, величезна праця людей, які приборкують природу.

А. Любченко детально змальовує здобутки промислової розбудови Білорусі. Факти, пропущені крізь авторську свідомість, постають у репортажі натхненно, життєрадісно, часто ідеалізовано. А. Любченко розповідає про реальних людей, трудівників промисловості, будівництва, сільського господарства, з якими сам особисто зустрічався та спілкувався. Усі люди, яких довелося зустріти авторові, мандруючи Білорусією, самовіддано працюють на благо держави, дбаючи передусім про загальні інтереси.

А. Любченко має час і бажання усе побачити, тому детально відтворює найдрібніші етапи осушення боліт, вирубки лісів, закладання садових господарств, побудови електростанції Асінбуд, роботи деревообробного комбінату в Бобруйську та сірникової фабрики в Рибниці. На описи таких процесів репортер віддає по декілька сторінок. Традиційно, усі негаразди та відсталість республіки пояснюються колонізаторською політикою царської адміністрації: «Радянська Білорусь, пошарпана колись імперіалістами, понівечена потім інтервентами, справді рішуче засукала рукави й в міру сил своїх та можливостей взялася до відбудови» (Червоний шлях. 1928. № 7).

А ще чимало розповідається у творі про відмінність радянської політики щодо Білорусії порівняно із загарбницькою діяльністю Російської імперії, яка розглядала колонію тільки як джерело сировини, якої треба побільше викачати і використати для власних потреб. Так, перебуваючи на будівництві електростанції Асінбуд, увагу автора привернула багатопверхова будівля з дірами замість вікон та дверей. Один із робітників пояснив йому, що це «руїна колишнього заводу, що утилізував навколишні соснові й березові скарби, гнав смолу, шпиги нар, використовував зокрема сік молодих берез... Ось гляньте: такі високі стіни, а клали їх лише в одну цеглу. Розраховував власник, що поки він використає довколишні запаси дерева до того часу мусить якраз витримати і ця тонкостінна будівля» (Червоний шлях. 1928. № 7). А. Любченко твердо переконаний, що радянська політика не має такої споживацької мети.

Автор стверджує, що з приходом на білоруські землі радянської влади все зазнає кардинальних змін: «Лише Жовтень розгорнув широкі можливості для національно-культурного життя Білоруси, і за короткий порівнюючи час радянська Білорусь встигла набути визначних досягнень» (Червоний шлях. 1928. № 7). Республіка активно промислово розвивається, засновуються та плідно функціонують театри, кінотеатри, швидкими темпами долається неписьменність, білоруською мовою видаються книги та періодичні видання. Письменник не може не захоплюватися грандіозністю промислового розвитку, величністю будов.

А. Любченко, як і переважна більшість тогочасних літераторів та журналістів, у своїх творах оспівував нову, індустріально розвинену радянську країну (найвищого розвитку ця тематика досягнула в його повісті «Вертеп», зокрема — у розділі «Атлетика»). Зрозуміло, що і в репортажі «Синьоока сестра України» він із надзвичайною емоційністю пише про природні багатства республіки, про швидкі темпи індустріалізації та колективізації, про розбудову міст і селищ, про розвиток транспортної мережі. Нова Білорусь, яка «рішуче ступає на шляхи оновлення», викликає захоплення у репортера та приваблює значно більше, ніж опис архітектурних пам'яток відвіданих міст, а також традицій та звичаїв білорусів.

Автор детально змальовує краєвиди та урбаністичні пейзажі, подає антропологічні особливості білорусів й етнографічну специфіку краю, описує роботу підприємств та характеризує різні виробничо-технологічні процеси.

Картини природи дуже точні, влучні («Обабіч — високі темно-смарагдові стіни. Од них повіває похолоддю, трошки землистим запахом залежалого вітролому і густим, надзвичайно приємним, підбадьорливим запахом латинника... Обабіч — високий, густий, урочисто-задуманий бір... І цей своєрідний вічний шум, і цей кріпкий здоровий запах, і ці лапасті віти, що густо й міцно переплітались над землею, і ці рясні бурульки, гиялки та цілі стовбури, що попадали й лежать долі нерухомою ламанню, — все це яскраво збуджує в уяві картину первісних часів, коли тут справді ні пішому було пройти, ні кінному проїхати» (Червоний шлях. 1928. № 7)) й одночасно мальовничі («З драглистих болот, де імла вість і ніжна зеленень осок, з пагорків і схилів, укритих вузлуватим хащовинням, де зальотні вітри гульливо припадають і зачісують парослі, з величніх, задуманих древніх борів, з овіяних легендами просторів, — пливе назустріч тм'яна білоруська ніч» (Червоний шлях. 1928. № 7)). Білоруські краєвиди допомагають точніше окреслити час та обставини, у яких відбувається перебіг подій, влучніше передають настрої героїв.

А. Любченка цікавив український «слід» у Білорусі. Виявляється, українців тут чимало. Переважно це робітники, техніки, які допомагають республіці розбудовуватись: «... Нас тут українців робітників чоловік 150. З Чернігівщини є, з Київщини, а то й з Херсонщини» (Червоний шлях. 1928. № 7). Незважаючи на важку фізичну працю, українці цікавляться культурним життям. Про це свідчить те, що вони просять прислати зразки українських газет та журналів.

Отже, у репортажі «Синьоока сестра України» А. Любченко активно нав'язує читачеві обмежене сприймання дійсності, видає бажане за дійсне, коректуючи правду, створює ідилічні картини радянського життя. Таким чином, можна погодитися з В. Воздвиженським, що «в полі зображення письменників... дійсність дедалі більше з'являлася тільки в одному вимірі — в тому, де було видно лише процес будівництва нового світу з його засновком у минулому, героїкою в теперішньому і перспективами в майбутньому. Про інший вимір — тяжкі втрати, жорстоке насилля над економікою, культурою, життям нації, над самим людським буттям — із творів майже неможливо дізнатися... Так виникла найбільша подвійність усього життя 1930-х та наступних років. Розрив між тим, що відбувалося насправді, та тим, як воно відбивалося у свідомості, в уявленні та словесній практиці суспільства» [2, 143–144].

Того ж 1928 р. в Білорусі побував ще один український літератор та журналіст — Михайло Биковець, один із засновників та активних діячів асоціації «Плуг». Як журналіст, М. Биковець багато подорожував, і репортаж «По червоній Білорусі» з'явився у часописі «Плуг» (1928. № 1–2) після мандрівки сусідньою радянською республікою.

Автор «По червоній Білорусі» спирався насамперед на власні спостереження, враження, на побачене власними очима й почуте власними вухами, хоча не оминає і статистичних відомостей («Їхати нам Березиною до Бобруйська 232 верстви, на це треба часу більш 20 год. Наш пароплавчик має в довжину коло 30 метрів, шириною він 4 метри. Збудовано його 1907 року в колишньому ще Катеринославі. Вантажу може вести лише 20 тон та 143 пасажири» (Плуг. 1928. № 2)), і газетних публікацій («Пізніше в білоруській пресі я прочитав коротке звітлення про роботу мандрівного театру. Театр проїхав 500 верств, зробив 85 вистав і цими виставами обслужив коло 70000 глядачів» (Плуг. 1928. № 1)), й історичних довідок («Історія занотувала кілька повстань селянських на Бобруйщині та по річці Прип'яті. Про одне таке повстання є відомості докладніші. Розбив повстанців князь Радзивіл. Бобруйське населення на чолі з отаманом Піддубачем заперлось в фортеці і там згоріло. Отакого роду партизанщина була весь час аж до кінця XVIII ст., коли Польщу було поділено, і Білорусь одійшла до Росії, а разом з цим на Білорусі було заведено кріпацтво» (Плуг. 1928. № 2)), й уривків із художніх творів («В яких умовах далі жив бобруйський селянин, знаходимо відомості у Білоруського письменника Богушевського, що в своїх нарисах малює таку картину життя селянина Білорусі 1863 року: «Живе в мокрій хаті, заткнувши дірки онучами, хата його дяче і гніе і кривая, у сардзінній гной і стоїть вона на гнаю»» (Плуг. 1928. № 2)).

Подорожуючи Білорусією, автор описує все побачене і почуте, розповідає про недалеку історію та тогочасну дійсність країни. М. Биковець нанизує окремі історії й описи, безпосередньо сприймаючи і викладаючи різномірний матеріал у часовій послідовності. Розділи подаються за хронологічним принципом: автор відтворює найбільш значні моменти зі свого життя в Білорусі та з життя героїв, що стали персонажами його репортажу.

М. Биковця цікавить насамперед Радянська Білорусь — її природа, культура, мова, соціально-економічний розвиток. Грунтовна поїздка знаходить відтворення у просторових межах — репортер побував у маленькому Путівлі, столиці

республіки — Менську (саме таке написання в автора), торговому й промислового Борисові, великому провінційному Бобруйську. А поміж цими містами: станції і села, річки й пристані. І усе це автор подає з детальними описами краєвидів, флори і фауни, жител, побуту.

Великого значення М. Биковець надає урбаністичним пейзажам, значно менше уваги приділено описам давньої архітектури, які нагадували б про багатовікову культуру Білорусі: «Зрештою ми коло готелю “Європа”». Це прекрасний готель... Готель стоїть на “Пляцу Волі”, *напроти нього* — велика старовинна будівля польського костюлу. Поруч будинок Центрального Виконавчого Комітету та Ради Народних Комісарів Білорусі. Тут же недалеко Наркомосвіта, Суд, банки. Серед площі невеликий сквер, а в ньому пам'ятник Гіршу Лякерту... Мене вражає величезна кількість кустарних майстерень: кравець, швець, панчішник, фотограф, зубний лікар і т. п. В маленьких крамничках один бік займає кравець, другу половину — годинникар або галантерейник. Це все маленьке, дрібненьке, але повно руху, торгового інтересу. Мало крамниць великих. З одного боку площі розпочинаються і йдуть вниз старовинні будівлі, свідки давніх часів, товсті покатні стіни, вузькі вікна, масивні ворота. Менськ — спішно будується. Майже на кожній вулиці дорогу перегорожують ліси нових будівель — великих кількаповерхових будинків...» (Плуг. 1928. № 1).

Портрети не мають великого навантаження у репортажі М. Биковця, автор зрідка звертається до цього прийому. Ці зовнішні характеристики досить лаконічні та стислі, їх головна мета — показати смаки персонажа, його соціальний стан: «За столом сидить поважний “дядя” в німецьких круглих окулярах. Пізнаю з фотографії т. Жилуновіча — він же Цішка Гартни» (Плуг. 1928. № 1); «*Михась Чарот* — ще молодий з енергійним обличчям, рухливий і страшенно симпатичний» (Плуг. 1928. № 1).

Журналіст прагне якомога більше побачити, зрозуміти та відчутти особисто, почути достовірну інформацію від корінних жителів. Розповідь репортера видається достовірною ще й завдяки можливостям робити критичні заяви, які суперечили загальноприйнятим, офіційним поглядам. Так, не дочекавшись на пристані жодного пароплава, М. Биковець з'ясовує, що його судно зламалося і плисти доведеться вантажним: «Звичайно, жодної каюти. Вечір холодний, вогкий, холодно, гріємося коло машини, куримо. Пароплав іде добре, але на міль таки стали. Одпихалися мабуть з годину, думали, що ночувати будемо тут» (Плуг. 1928.

№ 2). Важка нічна мандрівка дала можливість авторові дійти загального висновку щодо перевезення пасажирів на суднах у республіці: «Пристань маленька, не устаткована, нема чого купити поїсти... Пасажирам тут не звертається жодної уваги. Це саме треба сказати й про самі пароплави — вони брудні, похоже, що ніколи тут не вимітається, не то що миється, видно, що ремонт робився, але уборки не було» (Плуг. 1928. № 2).

Характерна ознака циклу репортажу «По червоній Білорусі» — тяжіння до фрагментарності. Текст поділяється на частини, однак зберігає свою цілісність завдяки викладу інформації від першої особи. Така суб'єктна організація тексту здатна відобразити розумові та емоційні процеси, які відбуваються на момент сприйняття дійсності журналістом-мандрівником [9]. Відповідно, оповідач-репортер сприймається як чоловік ерудований, спостережливий, цікавий, комунікабельний.

Хронологічний тип композиції, яку вибрав журналіст, дає змогу не тільки описувати події, а й ділитися власними враженнями та думками від побаченого. Подорожні спостереження репортера часто складаються з фіксування усяких дрібниць, які відтворюють колорит тієї епохи.

Отже, політика коренізації в радянських республіках сприяла збагаченню білоруської літератури, піднесенню культурного і літературного життя в Україні. Це все створило умови для налагодження особистих контактів між білоруськими й українськими митцями. «Носії білоруської культури породжували патріотичні настрої у сусідів, активізували процеси, пов'язані з формуванням національних культур. Вони не тільки проявлялися у звичайному обміні думок, моральній та ідейній підтримці, але й мали конкретний практичний вияв» [3, 61].

Між репортажем М. Биковця «По червоній Білорусі» та А. Любченка «Синьоока сестра України» дуже багато спільного. Як і А. Любченко, М. Биковець приємно вражений розвитком промисловості, культурним відродженням республіки, активно вболіває за долю білоруської мови та літератури, щиро вірить, що у недалекому майбутньому республіку чекає небувалий розквіт та подолання будь-яких негараздів. Автори цих двох репортажів активно виступають за білорусизацію республіки, тобто за навчання у школах і вишах рідною мовою, підготовку кваліфікованих місцевих кадрів, видання газет і книг, постановку театральних вистав рідною, білоруською, мовою, вивчення фольклору, етнографічних та антропологічних особливостей.

Білорусизація така близька для них через стійкі паралелі зі здобутками і проблемами українізації. Білорусизація й українізація — дві сторони єдиного процесу — «коренізації». Репортажу на мандрівну тематику взагалі притаманна риса порівнювати — «як у них» і «як у нас». Тому час від часу репортери знаходять спільні риси чи докорінні відмінності місцевих та українських пейзажів («Коли пізнім ранком ми зішли на палубу, зразу видно було, що вже не Білорусь. Широкий Дніпро відступив далеко від гористого правого берегу. Вже не було лісів, тягся піскуватий степ, одноманітний, сухий і голий» (Плуг. 1928. № 2)), людей («Білорусам в найбільшій мірі пощастило зберегти свою етнографічну чистоту, і справді в цьому можна переконатись з першого ж дня знайомства, особливо побувавши на селі... Переважно — середній зріст і нема кремезности, часто властивої українцям. Нема й похапливості, різкого руху...» (Червоний шлях. 1928. № 7)), місцевостей («Он на обрії вихопилось село — яке воно несхоже на наше українське! Сірі груди будівель дерев'яних, з одрізаними причілками. Це — “ізви”. Тут лісу вистачає і нема чого морочитися з глиною та крейдою. Багато будівель під одним дахом. Хати розкидані, двори майже не огорожені... Вражає відсутність вітряків. Їх дуже мало. Вони іншої зовсім конструкції: високі, тільки крила та покрівля повертаються за вітром. Вітряки чотириохкрилі, вітер ловлять широкі крила напнуті полотном» (Плуг. 1928. № 1); «Уявіть собі село, де немає жодної білої плямки. Сірі парканчики, сірі дерев'яні стіни, сірі обдаровання. Все сіре...» (Червоний шлях. 1928. № 7)), ведення сільського господарства («Вражала велика кількість нив, засіяних картоплею. В Білорусі “бульба” займає ту поважну роль, що у нас пшениця. В полі не видно було чоловіків — жнива проводять жінки. Чоловік сіє, а вже збирати урожай — це діло жіноче» (Плуг. 1928. № 1)), особливостей побуту («Хата розміром, розплануванням та розміщенням річей скидається на нашу середняцьку українську хату. Вражають тільки незвичке око сірі дерев'яні стіни й сіра стеля. Тому, мабуть, і здається, що вона брудніша за нашу українську» (Червоний шлях. 1928. № 7)), культурного відродження («Я цікавий дізнатися, чому кіоск не продає білоруських видань, і чую відповідь: ніхто не купує... В голові думки: яка знайома відповідь, і в нас на Україні ще можна почути цей же абсурдний мотив: “ніхто не купує”! — Бо ніхто й не продає!» (Плуг. 1928. № 1); «Це — молодий театр, що виник і виріс виключно в радянських умовах і немає жодного спадкового зв'язку з театрами

передреволюційними та аматорством. Театр з помітним ухилом в експерименталізм. Характером своїм дуже нагадує наш «Березіль» (Червоний шлях. 1928. № 7); «І взагалі все це дуже й дуже нажалує нашу недавню українську театральну дійсність, — процес розвитку на Білорусі йде тим же шляхом, що й на Україні, повторює майже ті самі етапи, що їх пройдено нами кілька років тому» (Червоний шлях. 1928. № 7)), соціально-політичних і економічних перетворень удома, в Україні, й тут, у Білорусі. Вони не тільки спостерігають за життям Білорусі, але й багато розповідають про українські міста і села, про промислові підприємства, про звершення індустріалізації та колективізації.

Мова обох репортажів надзвичайно проста, неформалізована. Складається враження, що автори просто говорять зі своїми читачами і доносять до них необхідну інформацію. Обом матеріалам притаманна розмовність, полеміко-діалогічне начало, «в лексичі поєднується авторський виклад простих та розмовних виразів із ознаками ділового стилю мовлення. Створюється враження, що автор не особливо замислюється над їхнім поєднанням та створенням стильової єдності» [7, 95].

Репортажі М. Биковця «По червоній Білорусі» та А. Любченка «Синьоока сестра України» прагнули показати широку історичну перспективу в житті народу, тому звучать оптимістично й життєствердно. Очевидно, що обидва автори своєю працею на літературній та журналістській ниві намагалися пришвидшити прихід щасливого комуністичного майбутнього. Проте доля обох авторів склалася трагічно. М. Биковця арештували 24 серпня 1937 р. Його судили як члена антирадянської націоналістичної терористичної організації в Україні та як агента іноземної розвідки. Керуючись постановою ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р., засудили до негайного розстрілу та конфіскації всього майна. Вирок виконали 24 жовтня 1937 р.

А. Любченкові пощастило більше — йому вдалося вижити в часи терору. У передвоєнні роки він працює у Спілці письменників на посаді культпрацівника: багато їздить із делегаціями по країні, допомагає в організації літературних вечорів [6, 15]. У роки війни письменник працював у редакції газети «Нова Україна». Із відступом німецьких окупаційних військ на захід він назавжди покинув Україну. Помер А. Любченко 25 лютого 1945 р. в Бад-Кіссінгені (Німеччина) після невдало прооперованої виразки шлунка.

Висновки. Літературні репортажі на мандрівну тематику А. Любченка та М. Биковця цікаві, пізнавальні, приваблюють сучасних читачів

свіжістю відчуттів та показують картину життя Радянської Білорусі 1920–30-х років, тому, незважаючи на більш ніж дев'яносто років із часу їх написання, вони з інтересом читаються і сьогодні. Завдяки наявності великої кількості фактичного матеріалу (опис виробничих процесів, статистичних даних, історичних відомостей) ці художні репортажі особливо цінні ще й тим, що допомагають відчувати дух тогочасної епохи.

Джерела

1. Васків М. Українські мандрівні нариси 1920–30-х рр. і «Лексикон інтимних міст» Ю. Андруховича. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*: зб. наук. пр. 2012. Вип. 24. С. 236–247.
2. Воздвиженский В. Путь в казарму. *С разных точек зрения: Избавление от миражей: Социализм сегодня*. Москва: Сов. писатель, 1990. С. 124–148.
3. Гриценко Г. Українсько-білоруські зв'язки: особисті знайомства письменників другої половини XIX — початку XX ст. *Проблеми гуманітарних наук. Історія*. 2014. Вип. 34. С. 53–63.
4. Здоровага В. Теорія і методика журналістської творчості: підруч. Львів: ПАІС, 2004. 268 с.
5. Коломієць Л. Український художній переклад та перекладачі 1920–30-х років: навч. посіб. Київ: Київський ун-т, 2013. 559 с.
6. Пізнюк Л. Той самий Любченко. *Любченко А. Вибрані твори*. Вступна стаття, упор., примітки Л. Пізнюк. Київ: Смолоскип, 1999. С. 7–29.
7. Ступляева М. Человек в публицистике: (Методы и приемы изображения и исследования). Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. 145 с.
8. Субтельний О. Україна: Історія: навч. посіб. Київ: Либідь, 1992. 512 с.
9. Seegert A. Steam of Consciousness. Technology and Sensation in Dickens' Railway Sketches. *Philament Sense and Sensation*, 2009. URL: http://sydney.edu.au/arts/publications/philament/issue14_pdfs/

References

1. Vaskiv, M. (2012). Ukrayinski mandrivni narisy 1920–30-kh rr. i «Leksykon intymnykh mist» Yu. Andrukho-vycha [Ukrainian Travel Essays of the 1920-30s and «Lexicon of Intimate Cities» by Yu. Andrukho-vych]. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchyykh navchalnykh zakladakh*, Iss. 24, pp. 236–247 [in Ukrainian].
2. Vozdvizhenskii, V. (1990). Put v kazarmu [Way to the Barracks]. *S raznykh tochech zreniia: Izbavlenie ot mirazhei: Sotsrealizm segodnia*, Moskva: Sovetskii pisatel, pp. 124–148 [in Russian].
3. Hrytsenko, H. (2014). Ukrayinsko-biloruski zviazky: osobysti znaiomstva pysmennykiv druhoi polovyny XIX — pochatku XX st. [Ukrainian-Belarusian Relations: Personal Meeting of the Writers of the second half of the 19th — early 20th Centuries]. *Problemy humanitarnykh nauk. Istorija*, Iss. 34, pp. 53–63 [in Ukrainian].
4. Zdoroveha, V. (2004). Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti [Theory and Methodology of Journalistic Creativity]. Lviv: PAIS, 268 p. [in Ukrainian].

5. Kolomiets, L. (2013). Ukrayinskyi khudozhnii pereklad ta perekladachi [Ukrainian Literary Translation and Translators of the 1920s–30s]. Kyiv: Kyivskyi universytet, 559 p. [in Ukrainian].

6. Pizniuk, L. (1999). Toi samyi Liubchenko [Liubchenko Himself]. *Liubchenko A. Vybrani tvory*, Kyiv: Smoloskyp, pp. 7–29 [in Ukrainian].

7. Stufliiaeva, M. (1989). Chelovek v publitsistike: (Metody i priemy izobrazheniia i issledovaniia) [Man in Journalism: (Methods and techniques of image and research)]. Voronezh: Izdatelstvo Voronezhskogo universiteta, 145 p. [in Russian].

8. Subtelnyi, O. (1992). Ukraina: Istoriiia [Ukraine: History]. Kyiv: Lybid, 512 p. [in Ukrainian].

9. Seegert, A. (2009). Steam of Consciousness. Technology and Sensation in Dickens' Railway Sketches. *Philament Sense and Sensation* [in English].

http://sydney.edu.au/arts/publications/philament/issue14_pdfs/

Подано до редакції: 30.11.2019 р.

Прийнято до друку: 26.12.2019 р.

Быкова О. Н., доцент кафедры журналистики и новых медиа Киевского университета имени Бориса Гринченко, кандидат наук по социальным коммуникациям (Киев, Украина)

СПЕЦИФИКА СОЗДАНИЯ ОБРАЗА БЕЛАРУССИИ В ЛИТЕРАТУРНЫХ РЕПОРТАЖАХ ПУТЕВОЙ ТЕМАТИКИ 1920–30-х ГОДОВ

В статье говорится о чрезвычайной популярности литературного репортажа на путевую тематику, который вошел в украинскую советскую журналистику в период национально-культурного возрождения — так называемой «коренизация». В частности, основательно анализируются репортажи «По красной Беларуси» М. Быковца и «Синеглазая сестра Украины» А. Любченко. Объектом характеристики в статье стали впечатления авторов от реформ советской власти в экономической, политической, социальной, культурной жизни республики. Отмечается, что большое внимание в репортажах сосредоточено на белорусско-украинских культурных связях, установлении непосредственных контактов между писателями, результатом чего стал выход альманаха «Новая Беларусь».

Основной акцент в исследовании делается на том, что характерный признак репортажей «По красной Беларуси» М. Быковца и «Синеглазая сестра Украины» А. Любченко — тяготение к фрагментарности. Так, текст «По красной Беларуси» делится на пятнадцать частей, однако сохраняет свою целостность благодаря изложению информации от первого лица. Отмечается, что хронологический тип композиции, которую выбрал журналист, позволяет не только описывать события, но и делиться собственными впечатлениями и мыслями от увиденного. Путевые наблюдения репортера часто состоят из фиксирования всяких мелочей, которые воспроизводят неповторимый белорусский колорит.

Подчеркивается, что речь репортажей «По красной Беларуси» М. Быковца и «Синеглазая сестра Украины» А. Любченко чрезвычайно простая, неформализованная. Создается впечатление, что авторы просто говорят со своими читателями и доносят до них необходимую информацию.

Журналисты пытаются сделать свои репортажи как можно интереснее. Именно поэтому вводят в тексты детали, которые, с одной стороны, делают изложение интересным, а с другой, отвлекают читателей от монотонного и хроникального описания самого путешествия.

Литературные репортажи на путевую тематику А. Любченко и М. Быковца, несмотря на то, что прошло девяносто лет со времени их написания, читаются с интересом и актуальны сегодня. Ведь они интересны, познавательные, увлекательные, привлекают современных читателей свежестью ощущений, интригующим изложением пережитого и увиденного, освещают картину жизни советской Беларуси 1920–1930-х годов.

Ключевые слова: литературный репортаж, путешествие, пресса.